

UNA ASSASSINA EN SÈRIE RURAL

ANNA SÀEZ MATEU

L'ENVERINADORA

Pòrtic

Anna Sàez Mateu

L'enverinadora

Una assassina en sèrie rural

Primera edició: març del 2025

© Anna Sàez Mateu, 2025

© de les imatges de les pàgines 25, 29, 41, 42, 57, 79, 83, 84, 87, 88, 94, Biblioteca Nacional de España; de les imatges de les pàgines 9, 138, 139, 140, 141 i 142, col·lecció particular de Ferran Masamunt; de la imatge de la pàgina 13, arxiu personal de l'autora; de la imatge de la pàgina 32, Fundació Irla

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions, SLU, Pòrtic

Av. Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

ISBN: 978-84-9809-598-2

DIPÒSIT LEGAL: B. 3.809-2025

Fotocomposició: Grup62

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.

La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.

En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.

A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Queden expressament prohibits l'ús o la reproducció d'aquest llibre o de qualsevol de les seves parts amb el propòsit d'entrenar o alimentar sistemes o tecnologies d'intel·ligència artificial.

ÍNDIX

1. La discoteca sinistra	11
2. Una dona insignificant	23
3. La primera de cinc morts	35
4. L'home mort i tornat a matar	45
5. Mostillo, per compassió	55
6. L'abril més cruel	69
7. Ha nascut una estrella	77
8. Llibertat, amnistia	97
9. «Ja ho sap, el teu home?»	103
10. L'estigma	109
11. El karma	115
12. L'espill	133
<i>Els personatges</i>	143

LA DISCOTECA SINISTRA

Saturday Night Fever es va estrenar el 12 de desembre de 1977, però el món girava molt a poc a poc, aleshores, i no vam sentir el falset dels Bee Gees fins al 19 d'abril de 1978. «Ah, ah, ah, ah, stayin' alive, stayin' alive». I llavors sí, llavors John Travolta va ser el rei de les pistes de ball. A les grans ciutats. A la pantalla del Cine Avenida de la Granja d'Escarp no s'hi va veure ballar mai Tony Manero. Vivíem en una matrioixca. La història s'escrivía nina a nina i a nosaltres ens havia tocat la darrera figura, la que és tan petita que ja no s'obre. També érem l'últim poble de la carretera. Non plus ultra. Un horitzó de serres blaves delimitava un món que ja no existeix.

Compto que les nostres Nancys no van començar a anar a les discoteques imaginàries dels jocs infantils fins al 1979, pel cap baix. Va ser aleshores quan aquella nena va agafar un pintallavis de la Señorita Pepis i va escriure

en una porta «DISCO» i a sota, perquè no va calcular bé l'espai, «TECA». Segurament no sabia què era una discoteca. Sens dubte, no s'assemblava gaire a aquella estança fosca i fresca on purgaven els caragols i s'hi guardava una màquina anacrònica de raure panís, però va decidir que aquell seria el seu lloc. Un club. Eren molts llibres d'Enid Blyton llegits, encara que a casa només en tingués un, *Los cinco en peligro*. Va apagar el llum, una bombeta de quinze watts que feia la mateixa claror que una espelma. Era de dia, però els finestrans sempre estaven tancats. Un raig de sol envaïa la penombra com si hi clavés una llança, obrint-se pas amb un exèrcit de brosses minúscules que desapareixien si les intentaves agafar. «És pols en suspensió», informaven els adults. Semblava una resposta insuficient per desxifrar aquella estranya i hipnòtica dansa. Va ajustar la porta i va admirar el rètol maldestre que marcava els seus dominis. Si hagués sabut que en aquella mateixa cambra hi van morir tres persones assassinades la por l'hauria paralytat, com en aquells somnis en què vols cridar i no ets capaç d'articular cap so.

Aquella xiqueta soc jo.

La discoteca sinistra era al pis de baix. Així l'anomenàvem. Vivíem en el que ara definiríem com una casa unifamiliar que dona a dos carrers. A la planta baixa hi havia l'entrada, sempre fresca, i una habitació que havia fet les funcions de rebost, de nevera, quan no existien els frigorífics. Potser per això hi penjàvem les tomates d'hivern, com si sempre hi hagués una revetlla. Al fons, el garatge,

Malgrat la innocència que inspira la rotulació infantil, a l'interior d'aquesta habitació s'hi va cometre un triple crim.

prou gran per encabir-hi cotxe i tractor. Dècades enrere havia sigut un corral. El primer pis estava deshabitat. És aquí on havia viscut la dissortada família de la qual no sabia res. Nosaltres ocupàvem el segon. Més amunt encara hi havia unes golfes on antigament s'hi criaven conills i aviram i on hi havia unes tenalles molt velles que havien fet les funcions de dipòsits d'aigua. Tot està connectat per una mateixa escala que rep la llum d'una claraboia a la teulada. El pis de baix, amb la portada d'accés sempre oberta, va quedar fossilitzat en el temps, com un habitatge fantasmagòric que ens servia per guardar mals endreços i on vam instal·lar la rentadora. Tenia cinc habitacions pintades de colors estranyament vius, a més d'una cuina sense cuina i una zona de safareig amb una cambra minúscula on hi havia una comuna. Era un espai misteriós al nostre abast, a dins de casa. Un lloc que amagava un gran secret.

És clar que havia sentit a parlar de l'enverinadora de la Granja d'Escarp, però era, gairebé, un concepte abstracte. No tenia nom. Sabia que havia mort cinc persones, però allò havia tingut lloc abans de la guerra. El passat remot. «Padrí, tu la vas conèixer?». I ell em deia que sí, que i tant. Que eren veïns. I això em provocava una excitació pueril. «Sempre li deia a Josep que li donés el que li donés, ho fotés al riu, que no es mengés res». Es refereix al seu fill gran, el meu oncle, que es diu com ell. Aleshores tenia cinc o sis anys. I jo visualitzava un nen baixant la costa del Regall per obeir l'ordre pa-

terna i llençar una mançana al Segre. Sempre m'imaginava que el fruit prohibit era una poma. L'enverinadora era la pèrfida madrastra de la Blancaneu. «No et mengis res que et doni aquesta dona!». El meu oncle, de noranta-sis anys, m'explica l'anècdota gairebé amb les mateixes paraules en un restaurant de Barcelona. Ens hem reunit bona part de la família Mateu coincidint amb l'aniversari impossible del nostre avantpassat comú. Simbòlicament, posem el darrer DNI del padrí de cap de taula. És d'aquells blaus, grossos. Està expedit el 1975. Encara viuria setze anys més. Havia nascut el 15 de juny de 1900. «Meitat de l'any, meitat del mes», deia ell invariablement per referir-se a la data. Un equador que passa desapercebut però que a mi em convida a fer balanç, a constatar que el calendari perd fulls en una tardor eterna.

«No era cap hora i ja va sortir al carrer a exclamar-se que Constantino no tornava a casa». El padrí, conscient que tenia tota la nostra atenció, es posava en la pell de l'enverinadora. «Josep, ves-lo a buscar, que pateixo». I nosaltres rèiem, perquè feia una veu impostada. «Si quan està a punt de fer-se fosc no és aquí ja l'aniré a buscar». Constantino va arribar a casa abans que caigués la nit. Potser el meu record distorsiona dramàticament les paraules de l'avi, però l'home, malalt, es va agafar fort al matxo, o la mula, o la bèstia que fos, i es va deixar portar fins al poble. Això no era excepcional. Els animals de càrrega coneixien el camí de tornada i el feien a bon pas

sense necessitat de cap indicació. «A mon padrí el va picar un escorpí en una finca a prop de Fraga, i conscient que podia morir, va deixar-se caure al carro i el cavall el va portar al poble», m'havia explicat una vegada un amic de Seròs.

«Li deu haver fet mal la sardina que li he posat per dinar», va dir ella. De fet, ho va dir i ho va repetir prou perquè a ca l'Aiguardenter, la botiga que tenia davant de casa, baixessin les vendes de manera alarmant. «La padrina Celestina no l'hi va perdonar mai. Ho van passar molt malament», recorda Pilar, la neta de la botiguera.

Després d'una terrible agonia de tres dies, Constantino va morir. «Pobret, com sa mare, tot igual, igual», deia Dolors. I era cert. Teresa Mariné Fontana havia deixat aquest món després d'una estranya gastroenteritis aguda vuit mesos abans. Ella tenia cinquanta-cinc anys. Ell, vint-i-vuit. El padrí no n'explicava gran cosa més. Vull pensar que era per delicadesa, per no fer-nos agafar por amb la història de l'homicidi múltiple a casa nostra, del qual no sabíem res. En canvi, no posava cap objecció a relatar amb tot luxe de detalls les atrocitats que va viure al desert del Rif.

Potser és perquè no tenia febre gairebé mai, però quan el termòmetre s'enfilava, ni que només fos unes dècimes, entrava en mode psicodèlic. Segurament, el paper de l'habitació hi tenia alguna cosa a veure. Llargues fileres de flors arrapant-se a parets panxudes que no tenien cap angle recte. Tot s'accelerava i donava tombs. Era una sensa-

ció estranya, gairebé agradable. Envejava les amigues que cada dos per tres tenien angines. Aquella inesperada febrícula anunciada al ritme de «Lucy in the Sky with Diamonds» activaria un protocol no estrictament sanitari, però guaridor. Riiiiiiiiiiiiing! No era el telèfon: no en teníem. Era el timbre. El padrí pitjava el botó vermell fins que des de dalt de l'escala li responíem amb una fórmula que s'ha perdut: «Qui hi ha?». Era una pregunta retòrica. Sabíem que era ell per la manera de trucar. El padrí venia a casa quan ens posàvem malalts, i invariablement, li imploràvem que ens expliqués coses de la guerra. «De quin?», preguntava. I en lloc de plànyer-lo ens meravellava que pogués triar. «És que jo vaig lluitar amb Franco i contra Franco». L'escoltàvem amb la boca oberta. No era cap història rocambolesca d'espies. És que a ell l'havien enviat a l'Àfrica el 1921 i el van tornar a mobilitzar quan, vidu i amb tres fills, el seu antic general es va aixecar en armes contra la República. La guerra del Rif ja era remotíssima quan era petita. A mi em semblava un apòcrif de *Les mil i una nits*. Una aventura tan fascinant com el viatge en llit volador de Pippi Långstrump fins a l'illa dels pirates. «Encara m'enrecordo de comptar fins a deu en àrab». I potser s'ho inventava, però sentir-lo parlar en una llengua misteriosa resultava tan sorprenent com quan ens explicava l'arribada del primer cotxe al poble, que va mobilitzar tota la canalla. Sempre el fèiem mirar pel retrovisor de la història. «Xiqueeeees!». El padrí feia una veu còmicament aguda per posar-se en el paper de

noia una mica bleda que cridava desesperada a la colla d'amigues perquè se li havia descordat la bota al mig del carrer. A nosaltres ens feia riure molt aquesta anècdota. Elles l'envoltaven perquè pogués cordar-se el calcer sense que cap descarat li veiés, ni que fos per atzar, un mil·límetre de cama. Les dones encara portaven vestits llargs, aleshores. És vertiginós constatar que has estat contemporània d'algú d'un altre temps. De fet, quan jo era petita, la majoria de vells havien nascut al segle XIX. Es reconeixien fàcilment perquè portaven faixa i armilla, sempre negres.

«Mireu què he trobat a l'engorfa». Esther té la meua edat i érem veïnes. Un dia va arribar a estudi amb uns fulls de diari esgrogueïts que la seua àvia Felipa havia guardat més de quaranta anys. Per fi li posàvem cara a l'enverinadora. I nom. Aquell dia no vam jugar a res a l'hora del pati. Havíem descobert un gran misteri. Havíem penetrat en la inexpugnable fortalesa dels secrets dels adults. I de sobte: «És casa teua!». Amb una barreja d'incrèdilitat i païra constatava que, efectivament, a l'*Heraldo de Madrid* publicat el 26 d'abril de 1935 s'hi reproduïa una fotografia del número 38 del carrer Sant Jaume, on encara viuen els meus pares, amb una gentada a la porta. A la dreta, tres persones desconegudes. El peu de foto va ser demolidor: «Tres de las víctimas del terrible suceso: Raimundo Guiu Castelló, Constantino Castelló Mariné y su hermana María, esposa de Raimundo, recientes víctimas de Dolores Cuet, que ya se

ha confesado autora de estos asesinatos. Abajo, la casa que habitaba el matrimonio Guiu Castelló rodeada de vecinos del lugar que comentan con emoción el bárbaro hecho». A la meua discoteca hi havien passat coses terribles.

Allò ens va obsessionar. El meu germà Ferran va tenir una idea que només podia sorgir de la ment d'algú que s'ha criat als anys setanta: baixar el casset on s'alternaven en promíscua harmonia Jaume Sisa, Lluís Llach, Pau Riba, Triana i Boney M per gravar una psicofonia. Algun tractor trencant el silenci de la migdiada; tret d'això, no vam rebre mai notícies del més enllà. Els vius del present no es mostraven gaire comunicatius, tampoc. Aquells fets eren una immensa nosa. «Massa que se'n va parlar, d'això». I s'acabava la conversa.

Dolores Cuet era, en realitat, Dolors Coït Vallès. El cognom Coït ja apareix, amb hac intercalada, en un cens del segle XVIII a la Granja d'Escarp, però fora del Baix Segre devia sonar massa exòtic, almenys si fem cas de la premsa de l'època: Cuet, Clet, Coín, Cort, Coig, Cloit, Corit, Coll, Cuit... Tampoc no queda gaire clar si li deien Dolores, que és com ha passat a la història, o Dolors. Als diaris dels anys trenta publicats en català sempre és Dolors Coït Vallès (la dièresi la poso jo tenint en compte la pronúncia), però per a la resta de mitjans és Dolores. Era catalanoparlant, això segur. Els periodistes que van seguir el cas deixen clar que a la Granja d'Escarp poca gent sabia parlar en castellà el

1935. Però a alguna Dolors se li deia Dolores, abans. Fins i tot se'n feia el diminutiu a la catalana, Dolorettes. Jo tenia una tia que s'ho deia, sense anar més lluny. Però li diré Dolors, que sembla més plausible. Dolores serà la dona en què es convertirà, que tindrà altres mal-noms: la Xatola, la Gata Negra. La protagonista de romanços que es cantaven pels pobles molts anys després dels crims:

*En La Granja de Escarpe
un crimen ha sucedido
una mujer muy malvada
ha matado a su marido...*

I d'una versió del tango «Silencio», de Carlos Gardel:

*Silencio en la noche
ya todo está en calma
solo una conciencia
vive acobardada.
Es la de Dolores
Coït la malvada [...].
Recuerda Dolores
su vida en La Granja
los crímenes hechos
y su ambición tanta
que por mil pesetas
la hizo ser tan mala.*

Ambición maldita
ambición de plata [...].

Una ambició desmesurada, perquè tot va ser per dos-cents duros i un armari de lluna.